

Марія Кононець

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ПСИХОЛОГІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ОСОБИСТОСТІ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ У ВОЄННИЙ ЧАС

Кононець Марія. Основні загрози психологічній безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час.

Вступ. Повномасштабне вторгнення рф в Україну у лютому 2022 року призвело до значних змін в системі освіти, зокрема студенти зіткнулися з низкою загроз, у тому числі для їх психологічної безпеки. Налагодити навчальний процес дозволив той факт, що під час пандемії COVID-19 навчальним закладам України вдалося імплементувати дистанційне навчання, що стало ключовим фактором у можливості реалізації навчального процесу у воєнний час. Однак під час війни кількість загроз, з якими зіткнулися студенти, зокрема психологічних, зростає.

Мета. Виявити основні загрози психологічній безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час, проаналізувати причини їх виникнення, виявити фактори, які допомагали студентам підтримувати відчуття психологічної безпеки та надати рекомендації щодо усунення психологічних загроз безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час.

Методи. Використовувались методи: психодіагностичний (авторський опитувальник «Загрози психологічній безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час»), порівняльний, кількісний, якісний і контент-аналіз.

Результати. У цій статті показано як повномасштабна війна в Україні призвела до виникнення загроз психологічній безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів. Виявлено основні загрози психологічній безпеці особистості, проаналізовано причини їх виникнення, виявлено фактори, які допомагали студентам підтримувати відчуття психологічної безпеки та надано рекомендації щодо усунення психологічних загроз безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час.

Висновки. Подана у статті інформація може бути корисною для ідентифікації причин виникнення загроз психологічній безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час та імплементції заходів для їх профілактики й подолання.

Ключові слова: психологічна безпека особистості, загрози психологічній безпеці особистості, дистанційне навчання, студенти, особистість.

Kononets, Mariia. The main threats to students' psychological safety during distance learning in wartime.

Introduction. The full-scale Russian invasion of Ukraine in February 2022 led to significant changes in the education system, in particular, students faced several threats, including threats to their psychological safety. The improvement of the educational process was possible due to the fact that during the COVID-19 pandemic, Ukrainian educational institutions managed to use distance learning, which became a critical factor in preserving the educational process in wartime. However, during the war, the number of threats that students faced, including the threats to their psychological safety, grew up.

Aim. To identify the main threats to students' psychological safety during distance learning in wartime, to find out the causes of these threats, to identify the factors that helped students maintain their psychological safety, as well as to formulate recommendations for eliminating psychological threats to students' safety during distance learning in wartime.

Methods. Psychodiagnostic (the author's questionnaire "Threats to students' psychological safety during distance learning in wartime"), comparative, quantitative and qualitative analyses.

Results. The full-scale war in Ukraine led to the emergence of threats to students' psychological safety during distance learning. The main threats to students' psychological safety and their causes were determined, the factors that helped students maintain their psychological safety identified, and recommendations for eliminating psychological threats to students' psychological safety during distance learning in wartime were formulated.

Conclusions. The information presented in the article can help reduce threats to students' psychological safety during distance learning in wartime.

Key words: psychological safety, threats to the psychological safety, distance learning, students, personality.

Вступ. У лютому 2022 року російське повномасштабне вторгнення в Україну викликало серйозні зміни в сфері освіти. Зазначимо, що завдяки впровадженню дистанційного навчання під час пандемії COVID-19 українські навчальні заклади мали можливість доволі успішно організувати навчальний процес у воєнний час. Але студенти зіткнулися із низкою загроз, серед яких особливо важливим стало питання їхньої психологічної безпеки.

Дослідженням психологічної безпеки особистості займалися багато вітчизняних психологів, зокрема К. Березяк, О. Накорчевська & О. Васильєва (2022), О. Блинова (2017, 2018), І. Блохіна & О. Москаленко (2019), О. Винославська & М. Кононець (2021), Г. Ложкін & О. Рибальченко (2023), В. Оверчук (2022), Т. Панченко (2016), Ю. Примака (2019), М. Слюсаревський (2020), О. Fedchuk (2022), Г. Чуйко, Я. Чапляк & М. Комісарик (2021) та ін., та зарубіжних вчених, серед яких А. Adler (1956), О. Afolabi & A. Baloguna (2017), А. Bandura & R. Walters Н. (1963), Е. Erikson (1993), J. Wang, R. Long, H. Chen & Q. Li (2019), А. Maslow (1942), R. O'Donovan, А. De Brún & E. McAuliffe (2021), С. Rogers (1946), В. Skinner (2014), J. Watson (1913) та ін. Але наразі досліджень, присвячених виявленню загроз психологічній безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час, недостатньо.

Аналіз наукових джерел свідчить, що на сьогодні ще не визначено загальноприйняте тлумачення терміну «психологічна безпека особистості». В академічних тлумачних словниках поняття «особиста безпека» трактується як стан, почуття або переживання особистості, які пов'язані з її положенням у соціумі та перспективами щодо її майбутнього (Бусел, 2003; Староконь, 2021). Різноманіття підходів і поглядів у вивченні психологічної безпеки особистості не може бути класифіковано однозначно (Примака, 2019; Психологічна безпека освітнього середовища, 2016; Чуйко, Чапляк & Комісарик, 2021).

Так, наприклад, А. Маслоу (1942) акцентував у своїх роботах, що однією з дефіцитарних потреб особистості є безпека, зокрема психологічна (Maslow, 1942). Е. Еріксон (1993) в теорії розвитку особистості зазначав, що на стадії формування «довіри або недовіри» саме сформована довіра впливає на почуття психологічної безпеки особистості (Erikson, 1993). А. Адлер (1956) вважав безпеку основною потребою особистості. На його думку, людина обирає цілі, які сприятимуть запобіганню виникнення почуття неповноцінності, допомагають підтримати самооцінку та забезпечити безпеку (Adler, 1956).

Проблеми безпеки особистості розглядалися також у межах біхевіоризму. Так, на думку Дж. Уотсона (1913), формування поведінки, яка сприяє психологічній безпеці особистості, є можливою за умов участі останньої у спеціальних психологічних тренінгах (Watson, 1913). А. Бандура і його колеги (1963) також зазначали важливість спеціалізованої системи соціального навчання для формування психологічної безпеки особистості (Bandura & Walters, 1963). А.Б. Скіннер (2014) вважав важливим у формуванні психологічної безпеки позитивне підкріплення конструктивної поведінки особистості (Skinner, 2014).

Представники гуманістичного напрямку також вважали вкрай важливим формування у особистості психологічної безпеки. Так, К. Роджерс (1946) підкреслював важливість відчуття особистістю психологічної безпеки, що допомагає комфортно проходити психотерапевтичні сесії (Rogers, 1946). Важливе значення відчуття безпеки для особистості відзначав і засновник логотерапії В. Франкл (2016).

Безпеку особистості можна в цілому розглядати як захищеність особистості на рівні її особистих потреб та інтересів, що є багатобічним явищем. Особистість може бути об'єктом і суб'єктом, системою безпеки і бути присутньою в усіх інших системах безпеки. До того ж особистість знаходиться у фокусі майже всіх небезпек, зазнаючи негативного впливу деструктивних соціально-політичних, етнічних, технічних і екологічних подій (Винославська & Кононець, 2021).

У сфері забезпечення безпеки виділяють декілька груп проблем: вивчення впливу загроз на стан особистості та на її розвиток; особистість як джерело небезпеки для інших людей; особистість як джерело небезпеки для себе; середовище як джерело небезпеки для особистості; проблему захистів, які використовує особистість для забезпечення своєї безпеки; проблему забезпечення безпеки людей у різних сферах життєдіяльності (Ложкін & Рибальченко, 2023).

Психологічна безпека особистості є однією з важливих умов її розвитку, психологічного благополуччя та самореалізації. Водночас особистість, яка досягла психологічної безпеки, – це така, яка формує власне життя в контексті єдності із суспільством, природою, всесвітом, реалізує власні здібності, ідеали та прагнення через створену систему смислової регуляції життя, і готова забезпечити безпеку та зміцнення власного здоров'я, перетворивши небезпеку на фактор власного розвитку (Afolabi & Baloguna, 2017).

Існують різні визначення поняття психологічної безпеки:

Психологічна безпека – це захищеність психіки особистості від деструктивних зовнішніх і внутрішніх впливів (Слюсаревський, 2020; Оверчук, 2022).

Психологічна безпека – це відчуття захищеності в конкретній життєвій ситуації, здатність особистості до психологічної опірності несприятливим впливам, уявлення людини про власні можливості у подоланні складних ситуацій, що дозволяє їй гармонійно розвиватися та зберігати високий рівень психологічного благополуччя (Блинова, 2018).

Отже, головними ознаками психологічної безпеки особистості є почуття захищеності й психологічного благополуччя, задоволеність власним життям, впевненість у завтрашньому дні, у можливості самоздійснення та саморозвитку, віра в себе, у свою спроможність справлятися із труднощами в житті, відносна передбачуваність змін в зовнішньому середовищі й соціумі (Федчук, 2022).

Але проблемний простір психології безпеки є дуже широким, різноплановим та різнорівневим. Він містить поняття, які належать до багатьох галузей та сфер життєдіяльності людини (Блинова, 2017). Водночас психологічна безпека особистості визначається рівнем суб'єктивності (перцептивні, когнітивні, емоційні процеси) та об'єктивними факторами – рівнем розвитку середовища (Wang, Long, Chen & Li, 2019).

Психологічна безпека як стан збереження психіки передбачає підтримку певного балансу між негативними впливами на людину навколишнього середовища і її стійкістю, здатністю подолати ці впливи власними ресурсами або за допомогою захисних факторів середовища (Блохіна & Москаленко, 2019).

Дослідження адаптації студентів до навчання показують, що вона відрізняється певними психологічними особливостями: складністю, етапністю, тривалістю, індивідуальністю та обов'язковістю, що у військовий час ускладнюється низкою проблем: складністю використання дистанційних освітніх технологій, зміною співвідношення видів навчальної діяльності, втратою мотивації до навчальної діяльності, відсутністю кваліфікованих фахівців в психологічних службах (Березяк, Накорчевська & Васильєва, 2022).

У цій статті досліджуються основні загрози психологічній безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час та проаналізовані причини їх виникнення. Також виявлено фактори, які допомагали студентам підтримувати відчуття психологічної безпеки, та надані рекомендації щодо усунення психологічних загроз безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час.

Мета дослідження. Виявити основні загрози психологічній безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час, проаналізувати причини їх виникнення, виявити фактори, які допомагали студентам підтримувати відчуття психологічної безпеки та надати рекомендації щодо усунення психологічних загроз безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час.

Завдання дослідження:

- 1) Виявити основні психологічні загрози безпеці особистості під час дистанційного навчання студентів у воєнний час.
- 2) Проаналізувати причини виникнення психологічних загроз безпеці особистості під час дистанційного навчання студентів у воєнний час.
- 3) Виявити фактори, які допомагали студентам підтримувати відчуття психологічної безпеки під час дистанційного навчання у воєнний час.
- 4) Надати рекомендації щодо усунення психологічних загроз безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час.

Методи та організація дослідження. За допомогою авторського опитувальника «Загрози психологічній безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час» нами було виявлено та проаналізовано основні загрози психологічній безпеці, з якими студенти зіткнулися під час дистанційного навчання у воєнний час. Опитувальник містить 14 запитань, з них на 6 запитань респонденти обирали одну з відповідей, запропонованих авторкою, а на 8 запитань надавали розгорнуті відповіді.

Зібраний матеріал підлягав кількісному, якісному й порівняльному аналізу. Емпіричне дослідження було організовано у декілька етапів. На першому етапі було здійснено кількісний, якісний й порівняльний аналіз відповідей респондентів стосовно загроз, з якими вони особисто зіткнулися під час дистанційного навчання у воєнний час. На другому етапі методом контент-аналізу було здійснено аналіз причин виникнення загроз психологічній безпеці респондентів під час війни. На третьому етапі за допомогою контент-аналізу були виявлені фактори, які допомагали студентам підтримувати відчуття психологічної безпеки під час дистанційного навчання у воєнний час.

Вибірка дослідження. У дослідженні взяло участь 103 респонденти, які є студентами технічного університету, віком 18-24 роки, з них: 68 % чоловіки і 35 % жінки.

Результати дослідження та їх обговорення. *Першим завданням нашого дослідження* було виявити основні психологічні загрози безпеці особистості під час дистанційного навчання студентів у воєнний час.

Дистанційне навчання студентів у воєнний час поставило особливі виклики і загрози для їхньої психологічної безпеки. Наше дослідження показало, що до основних загроз психологічній безпеці особистості можна віднести: психологічний стрес, тривожність, соціальну ізоляцію, технічні проблеми, невизначеність майбутнього, втрату мотивації та інтересу до навчання.

1. *Стрес.* Перебуваючи під впливом стресових умов через загальну ситуацію в країні, 95,2% респондентів визнали, що вони переживали стрес під час дистанційного навчання у воєнний час, з них: 64,3% – чоловіки і 35,7% – жінки. Тобто дослідження показало, що всі респонденти жіночої статі переживали стрес, а вагома частина від загальної кількості респондентів чоловіків (92,7%) також визнали факт переживання стресу, що негативно впливало на їхню концентрацію, ефективність та психічний стан.

2. *Тривожність.* Під час дистанційного навчання через події, пов'язані з війною, у 83,5% респондентів виникала тривожність, з них: 69,8% – чоловіки і 30,2% – жінки. Відповідно тривожність виникала у 88,2% чоловіків і 74,3% жінок. Треба зазначити, що стан тривожності не мав значних проявів у студентів, які перебували за кордоном, або у відносно безпечних областях України (16,5%). Але водночас тривожність мала сильний прояв у респондентів, які знаходилися біля кордону з рф, біля лінії бойових дій або на окупованих територіях й особливо гостро відчували загрозу для власної безпеки, зокрема психологічної, 18,5% – від загальної кількості респондентів.

3. *Соціальна ізоляція.* Оскільки деякі респонденти відчували дискомфорт, через відсутність безпосереднього спілкування з іншими студентами й викладачами, дистанційне навчання у воєнний час призвело до відчуття соціальної ізоляції у 47,6% респондентів, з них: 59,2% – чоловіки і 40,8% – жінки. Тобто дискомфорт від соціальної ізоляції відчули 42,7% чоловіків та 57,1% жінок.

4. *Технічні проблеми.* На жаль, не всі студенти мали доступ до необхідних технічних засобів та Інтернету, що значно ускладнювало їхнє навчання. Особливо гостро технічні проблеми відчувалися під час масових відключень електропостачання у зв'язку із пошкодженням інфраструктури внаслідок ворожих атак. Психологічні загрози через технічні проблеми відчували, у тому чи іншому ступені, всі респонденти (100%), оскільки навіть якщо самі вони мали можливість користуватися електропостачанням та Інтернетом, такої можливості часто не було у інших учасників освітнього процесу (наприклад, у викладачів або однокласників), що ускладнювало процес навчання і призводило до неприємних переживань.

5. *Невизначеність майбутнього.* Війна призвела до психологічних проблем, пов'язаних із невизначеністю щодо перспектив навчання та майбутньої кар'єри, й це, у тому чи іншому ступені, негативно вплинуло на психологічний стан 29,1% студентів, з них: 66,7% – чоловіки і 33,3% – жінки.

6. *Втрата мотивації та інтересу.* Постійний стрес та невизначеність призвели до втрати мотивації та інтересу до навчання у 20,4% респондентів, з них: 85,7% – чоловіки і 9,2% – жінки. Треба зазначити, що цей вид психологічної загрози переважно був зафіксований у чоловіків (26,5% респондентів від загальної кількості чоловіків) і лише у 2,3% респондентів від загальної кількості жінок – учасників дослідження.

На рисунку 1 показані основні загрози психологічній безпеці особистості у воєнний час: найбільш значущою психологічною загрозою є наявність технічних проблем (100%), на другому місці – стрес (95,2%), на третьому – тривожність (83,5%), на четвертому – соціальна ізоляція (47,6%), на п'ятому – невизначеність майбутнього (29,1%) й на шостому – втрата мотивації та інтересу (20,4%).

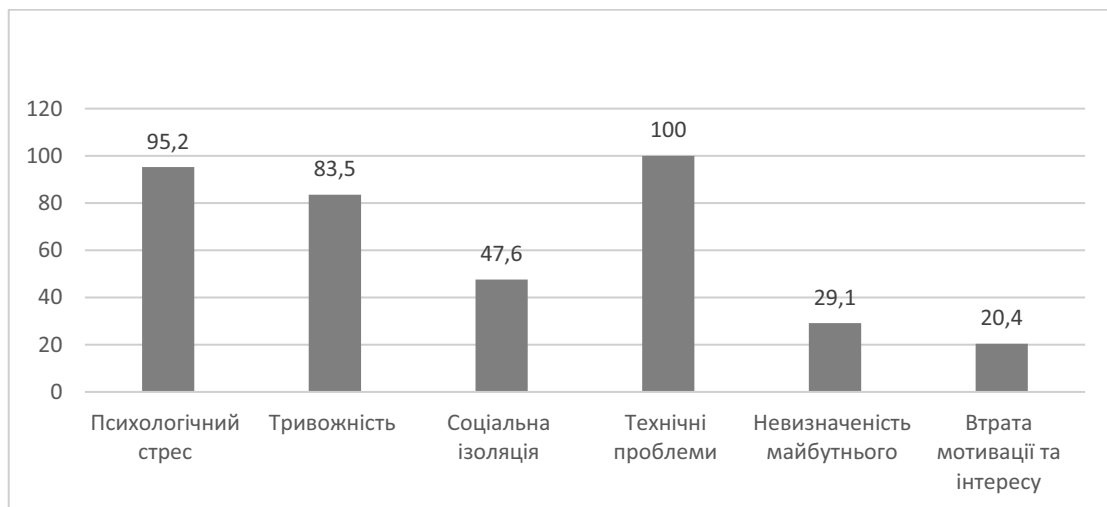


Рис. 1. Основні загрози психологічній безпеці особистості у воєнний час (у відсотках)

На рисунку 2 показані основні загрози психологічній безпеці особистості у воєнний час, які притаманні респондентам залежно від їхньої гендерної приналежності. Як видно з рисунка, найбільш значуща психологічна загроза особистості під час дистанційного навчання студентів у воєнний час – технічні проблеми, вона була зафіксована у всіх респондентів (100% і у чоловіків і жінок); психологічні загрози, пов'язані із психологічним стресом, були відмічені у всіх жінок та у більшості чоловіків (100% і 95,2% відповідно); психологічні загрози, пов'язані із тривожністю, також мали прояв у більшості респондентів (88,2% чоловіків і 74,3% жінок); приблизно половина респондентів зіткнулася із психологічними загрозами, пов'язаними із соціальною ізоляцією (42,7% чоловіків і 57,1% жінок); психологічні загрози, пов'язані із невизначеністю майбутнього більше спостерігалися у чоловіків (66,7%) й менше у жінок

(33,3%); а психологічні загрози, пов'язані із втратою мотивації та інтересу, виявилися переважно притаманними чоловікам (26,5%) ніж жінкам (2,3%).

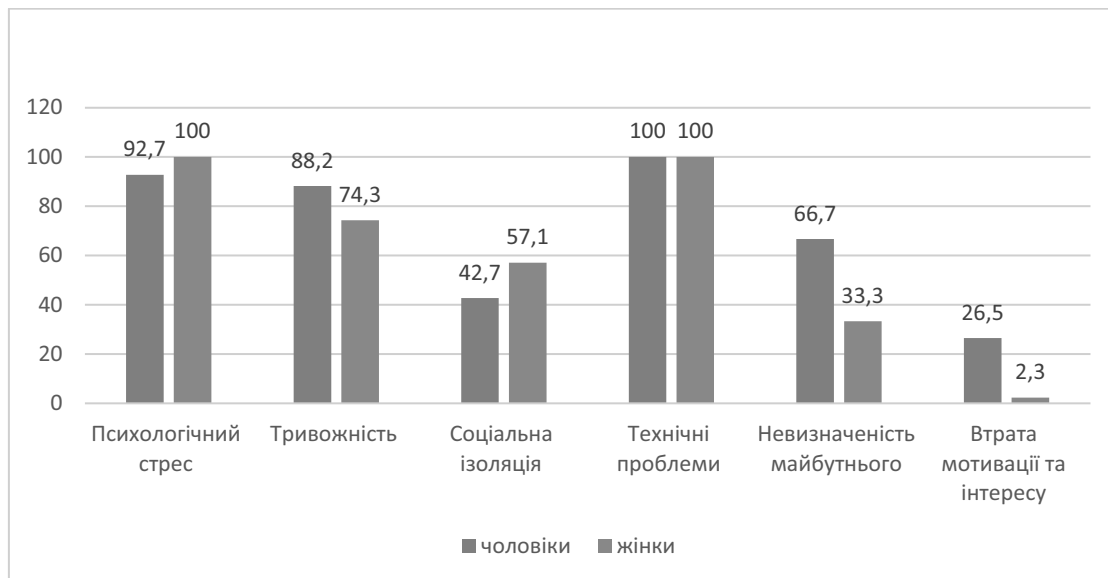


Рис. 2. Основні загрози психологічній безпеці особистості у воєнний час, притаманні респондентам залежно від гендерної приналежності (у відсотках)

Другим завданням нашого дослідження було проаналізувати причини виникнення психологічних загроз безпеці особистості під час дистанційного навчання студентів у воєнний час. Контент-аналіз відповідей студентів показав комплексні виклики та психологічні аспекти, з якими вони стикаються під час дистанційного навчання в умовах війни, й дозволив виділити такі основні причини виникнення психологічних загроз безпеці особистості:

Відключення електропостачання та відсутність Інтернету через обстріли інфраструктури, що призводило до технічних проблем. З цією проблемою, яка призводила до відчуття психологічної загрози, зіткнулися у тому чи іншому ступені всі респонденти.

Військові дії, зокрема повітряні атаки, також суттєво впливали на психіку респондентів, спричиняючи різні психологічні наслідки: тривожність та депресію; відчуття страху за своє життя, безпеки тощо. Цю причину виникнення психологічних загроз безпеці особистості під час дистанційного навчання зазначили 29,4% чоловіків та 34,3% жінок. Деякі респонденти-жінки (5,7%) навіть зазначили, що через постійні відключення світла у них з'явилися панічні атаки.

Відсутність підтримки й розуміння складних умов, у яких опинився студент, з боку викладачів стала причиною виникнення психологічних загроз безпеці особистості під час дистанційного навчання у 7,4% чоловіків та 2,9% жінок.

Хронічне недосипання, що суттєво впливає на психіку людини й може призводити до різноманітних негативних наслідків: зниження когнітивних функцій; погіршення пам'яті; зміни настрою; збільшення стресу та тривоги; погіршення фізичного здоров'я тощо, сприяло виникненню психологічних загроз безпеці особистості під час дистанційного навчання у 5,9% чоловіків та 11,4% жінок.

Проблеми з виконанням лабораторних робіт, які вимагають спеціального обладнання, реактивів тощо, стали причиною виникнення психологічних загроз безпеці особистості під час дистанційного навчання у 4,4% чоловіків та 2,9% жінок.

Малорухливий спосіб життя через постійну роботу за комп'ютером сприяв виникненню психологічних загроз безпеці особистості під час дистанційного навчання у 4,4% чоловіків та 2,9% жінок.

Проблеми із тайм-менеджментом призвели до виникнення психологічних загроз безпеці особистості під час дистанційного навчання у 4,4% чоловіків.

Проблеми з концентрацією уваги (зокрема через побутові питання, хвилювання за родичів, які знаходяться на лінії розмежування тощо) стали причиною виникнення психологічних загроз безпеці особистості під час дистанційного навчання у 5,7% жінок.

Третім завданням нашого дослідження було виявити фактори, які допомагали студентам підтримувати відчуття психологічної безпеки під час дистанційного навчання у воєнний час. Ставлення самої особистості до загроз та небезпек, а також її вміння підтримувати стан власної психологічної безпеки є дуже важливим. В цілому для індивідуальної безпеки важливо вміти подолати небезпечну ситуацію з найменшими затратами, водночас така навичка здобувається особистістю у процесі її життєдіяльності (O'Donovan, De Brún & McAuliffe, 2021).

Контент-аналіз відповідей студентів дозволив виділити фактори:

Високий рівень розвитку дистанційної освіти в Україні, а саме: зручність навчання, інформативні лекції та цікаві семінари, використання викладачами цікавих новітніх технологій та їх інтеграція у навчальний процес (Kahoot, інтерактивні дошки для малювання, сервіси для побудови графіків, створення презентацій), що суттєво допомогло навчатися в умовах війни. Сприятливий вплив цього фактору відмітили 42,6% чоловіків та 48,6% жінок.

Економія часу, зокрема часу на дорогу до та з університету, зручний графік для навчання, можливість подивитися матеріали лекцій в гугл-класах, більше часу на саморозвиток. Сприятливий вплив цього фактору відмітили 35,3% чоловіків та 57,1% жінок. Респонденти також зазначили, що їм допомогло у реалізації успішного навчання опанування навичок тайм-менеджменту.

Заохочення, підтримка й лояльність з боку викладачів щодо дедлайнів здачі робіт. Сприятливий вплив цього фактору відмітили 10,3% чоловіків та 8,6% жінок.

Четвертим завданням нашого дослідження було надати рекомендації щодо усунення психологічних загроз безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час. За таких обставин вкрай важливою є імплементація заходів для усунення психологічних загроз та забезпечення їхньої безпеки. Наразі можна запропонувати такі рекомендації:

Психологічна підтримка: організація онлайн-сесій психологічної підтримки та консультивання для студентів.

Сприяння соціальному спілкуванню: проведення віртуальних форумів, де студенти можуть обмінюватися досвідом, спілкуватися та підтримувати один одного.

Надання навчальних матеріалів: це питання легко вирішується за допомогою створення гугл-класів, в яких представлені матеріали лекцій та інформація, необхідна для організації навчального процесу (силабус, корисні посилання та актуальні оголошення), що дасть можливість студентам ознайомлюватися з необхідними навчальними матеріалами та інформацією у зручний для них час та за наявності у них електропостачання, Інтернету, відповідної безпекової ситуації.

Зручна подача інформації: студентів необхідно забезпечувати чіткою та достовірною інформацією стосовно навчального процесу, рейтингової системи оцінювання, контрольних заходів, змін у розкладі тощо.

Створення гнучкого графіка навчання: студентам бажано дати можливість гнучкого графіка навчання, що враховуватиме їхні індивідуальні можливості та обставини, у яких вони опинились під час війни.

Взаємодія викладачів і студентів: потрібно підтримувати активну взаємодію між викладачами та студентами, використовуючи електронні засоби комунікації, які дозволяють легко звертатися із запитаннями чи уточненнями. Також викладачам бажано завжди бути уважними, доброзичливими та ввічливими у спілкуванні зі студентами, особливо у воєнний час, сповнений загроз, зокрема психологічних.

Заохочення й підтримка студентів з боку викладачів: викладачам бажано надавати завдання, які стимулюють самостійність студентів, та регулярно надавати зворотний зв'язок, щоб студенти відчували свій прогрес. Це можна зробити у вигляді короткого позитивного коментаря, який не потребує багато часу, але має заохочувальний вплив на студентів щодо навчання.

На нашу думку, вищезазначені рекомендації сприятимуть усуненню психологічних загроз безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час й підтримці психологічного благополуччя студентів.

Висновки. У статті показані основні психологічні загрози безпеці особистості під час дистанційного навчання студентів у воєнний час, які були виявлені під час дослідження, проаналізовано причини їх виникнення, а також наведені виявлені фактори, які допомагали студентам підтримувати відчуття психологічної безпеки. До того ж надано рекомендації щодо усунення психологічних загроз безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час.

З'ясовано, що найбільш значущі психологічні загрози особистості під час дистанційного навчання студентів у воєнний час виникли через технічні проблеми, стрес та тривожність, соціальну ізоляцію, невизначеність майбутнього й втрату мотивації та інтересу. Проаналізовано основні причини виникнення психологічних загроз безпеці особистості під час дистанційного навчання студентів у воєнний час, серед них: відключення електропостачання та відсутність Інтернету, військові дії, відсутність підтримки з боку викладачів, хронічне недосипання, проблеми з виконанням лабораторних робіт, малорухливий спосіб життя, проблеми із тайм-менеджментом, проблеми з концентрацією уваги.

Виявлено фактори, які допомагали студентам підтримувати відчуття психологічної безпеки під час дистанційного навчання у воєнний час: високий рівень розвитку дистанційної освіти в Україні, економія часу, заохочення та підтримка з боку викладачів. Також рекомендації щодо усунення психологічних загроз безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час завдяки: психологічній підтримці, сприянню соціальному спілкуванню, наданню навчальних матеріалів, зручній подачі інформації, створенню гнучкого графіка навчання, взаємодії викладачів і студентів та заохоченню й підтримці студентів з боку викладачів.

Подана у статті інформація може бути корисною для ідентифікації причин виникнення загроз психологічній безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час та імплементації заходів для їх подолання.

Перспективи подальших досліджень. Ми вбачаємо перспективи подальших досліджень у розробці ефективних методів психологічної підтримки студентів щодо подолання загроз психологічній безпеці особистості при дистанційному навчанні студентів у воєнний час.

Література

1. Березяк, К., Накорчевська, О., & Васильєва, О. (2022). Психологічні особливості адаптації студентів до навчання в умовах війни. *Перспективи та інновації науки*, 10(15). [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10\(15\)-401-411](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10(15)-401-411)
2. Блинова, О. Є. (2018). *Психологічна безпека: аналіз наукових уявлень та досвід емпіричного дослідження*. Просвіта.
3. Блинова, О. Є. (2017). Теоретичний аналіз розвитку уявлень про психологічну безпеку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: психологічні науки*, 2(6), 130-136.
4. Блохіна, І. О., & Москаленко, О. В. (2019). До проблеми формування психологічної безпеки особистості в малих групах. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*, 18, 71-79.
5. Бусел, В. Т. (2003). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Перун.
6. Винославська, О., & Кононець, М. (2021). Економічна безпека особистості в умовах пандемії COVID-19. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 1(22), 33-44. <https://doi.org/10.31108/2.2021.1.22.4>
7. Ложкін, Г. В., & Рибальченко О. М. (2023) Емпіричне дослідження психологічної безпеки особистості. *Науковий журнал Габітус*, 54, 142-148.

8. Оверчук, В. (2022). Проблема психологічної безпеки особистості в умовах військового стану. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*, 12(30).
9. Панченко, Т.Л. (Ред.) (2016). Психологічна безпека освітнього середовища. *Вісник психологічної служби Київщини*, 9.
10. Примак, Ю. В. (2019). *Психологічна безпека дітей та молоді у сімейному середовищі*: монографія. Десна Поліграф.
11. Староконь, Є. Г. (2021). *Словник-довідник спеціальних термінів*. Полісся.
12. Слюсаревський, М. (2020). Психологічна безпека людини в онтологічному та гносеологічному вимірах. Післямова до роботи, відзначеної Державною премією України в галузі науки і техніки. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 45(48), 7-26. [https://doi.org/10.33120/ssj.vi45\(48\).138](https://doi.org/10.33120/ssj.vi45(48).138)
13. Франкл, В. (2016). *Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі*. Family Leisure Club.
14. Чуйко Г., Чапляк, Я., & Комісарик, М. (2021). Психологічна безпека особистості в нестабільному світі. *Психологічний журнал*, 7, 1(45), 65-80. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.1>
15. Adler, A. (1956). *The individual psychology of Alfred Adler: A stematic presentation in selections from his writings*. H. L. Ansbacher, & R. R. Ansbacher, (Eds). Harper & Row.
16. Afolabi, O., & Baloguna, A. (2017). Impacts of Psychological Security, Emotional Intelligence and Self Efficacy on Undergraduates' Life Satisfaction. *Psychological Thought*, 10(2), 247–261. <https://doi.org/10.5964/psyc.v10i2.226>.
17. Bandura, A., & Walters, R.H. (1963). *Social learning and personality development*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
18. Erikson, E. H. (1993). *Childhood and Society*. Publisher, W. W. Norton.
19. Fedchuk, O. (2022). Category of Psychological Security of Personality in Scientific Literature. *The Journal of VN Karazin Kharkiv National University. A Series of «Psychology»*, 73, 67-74.
20. Maslow, A. H. (1942). The dynamics of psychological security/insecurity. *Journal of Personality*, 10(4), 331-344. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1942.tb01911>
21. O'Donovan, R., De Brún, A., & McAuliffe, E. (2021). Healthcare Professionals Experience of Psychological Safety, Voice, and Silence. *Frontiers in Psychology*. (12), 1-16. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.626689>
22. Rogers, C. R. (1946). Significant aspects of client-centered therapy. *Am. Psychol.*, 1(10) : 415-22. <https://doi.org/10.1037/h0060866>
23. Skinner, B. F. (2014). *Science and human behavior*. B. Skinner Foundation.
24. Wang, J., Long, R., Chen, H., & Li, Q. (2019). Measuring the Psychological Security of Urban Residents: Construction and Validation of a New Scale. *Frontiers in Psychology*, 10, 2423. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02423>
25. Watson, J. B. (1913). Psychology as the Behaviorist Views It. *Psychological Review*, 20, 158-177.

References

1. Berezyak, K., Nakorchevska, O., & Vasylieva, O. (2022). Psykhologichni osoblyvosti adaptatsiyi studentiv do navchannya v umovakh viiny [Psychological features of students' adaptation to university in war conditions]. *Perspektyvy ta innovatsiyi nauky*, 10(15). [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10\(15\)-401-411](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10(15)-401-411) [In Ukrainian]
2. Blynova, O. IE. (2018). *Psykhologichna bezpeka: analiz naukovykh uyavlen ta dosvid empyrchnogo doslidzhennya* [Psychological safety: analysis of scientific ideas and empirical research]. Prosvita. [In Ukrainian]
3. Blynova, O. IE. (2017). Teoretychnyi analiz rozvytku uyavlen pro psykhologichnu bezpeku [Theoretical analysis of the development of ideas about psychological safety]. *Naukovyi visnyk KHersonskogo derzhavnogo universytetu. Seriya: psykhologichni nauky*, 2(6), 130-136. [In Ukrainian]
4. Blokhina, I. O., & Moskalenko, O. V. (2019). Do problemy formuvannya psykhologichnoyi bezpeky osobystosti v malykh grupakh [The problem of development of psychological safety of the individual in small groups]. *Aktualni problemy psykhologiyi : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhologiyi imeni G.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny*, 18, 71-79. [In Ukrainian]
5. Busel, B. T. (2003). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy [A large dictionary of the modern Ukrainian language]. Перун. [In Ukrainian]
6. Vynoslavsk, O., & Kononets, M. (2021). Ekonomichna bezpeka osobystosti v umovakh pandemiyi COVID-19 [Economic security of the individual in the conditions of the COVID-19 pandemic]. *Organizatsiina psykhologiya. Ekonomichna psykhologiya*, 1(22), 33-44. <https://doi.org/10.31108/2.2021.1.22.4> [In Ukrainian]
7. Lozhkin, G. V., & Rybalchenko O. M. (2023) Empyrychne doslidzhennya psykhologichnoyi bezpeky osobystosti [Empirical study of psychological safety of the individual]. *Naukovyi zhurnal Gabitus*, 54, 142-148. [In Ukrainian]
8. Overchuk, V. (2022). Problema psykhologichnoyi bezpeky osobystosti v umovakh viiskovogo stanu [The problem of psychological safety of the individual under martial law]. *Naukovi perspektyvy (Naukovi perspektivi)*, 12(30). [In Ukrainian]
9. Panchenko, T. L. (Ed.) (2016). *Psykhologichna bezpeka osvithnoho seredovyscha* [Psychological safety of the educational environment]. *Visnyk psykhologichnoyi sluzhby Kyivshchyny*, 9. [In Ukrainian]

10. Prymak, Yu. V. (2019). *Psykhologichna bezpeka ditei ta molodi u simeinomu seredovyschi* [Psychological safety of children and teenagers in the family environment]. Desna Poligraf. [In Ukrainian]
11. Starokon, Ye. G. (2021). *Slovyk-dovidnyk spetsialnykh terminiv* [Dictionary of special terms]. Polissya. [In Ukrainian]
12. Slyusarevskiy, M. (2020). Psykhologichna bezpeka lyudyny v ontologichnomu ta gnoseologichnomu vymirakh. Pislyamova do roboty, vidznachenoyi Derzhavnoyu premiiyu Ukrayiny v galuzi nauky i tekhniky [Psychological security of a person in ontological and epistemological dimensions. Afterword to the work awarded the State Prize of Ukraine in the field of science and technology]. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 45(48), 7-26. [https://doi.org/10.33120/ssj.vi45\(48\).138](https://doi.org/10.33120/ssj.vi45(48).138) [In Ukrainian]
13. Frankl, V. (2016). *Lyudyna v poshukakh spravzhnogo sensu. Psykholog u kontstabori* [A man in search of a true meaning. A psychologist in a concentration camp]. Family Leisure Club. [In Ukrainian]
14. Chuiko G., Chaplyak, Ya., & Komisaryk, M. (2021). Psykhologichna bezpeka osobystosti v nestabilnomu sviti [Psychological safety of personality in the unstable world]. *Psykhologichni zhurnal*, 7, 1(45), 65-80. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.1> [In Ukrainian]
15. Adler, A. (1956). *The individual psychology of Alfred Adler: A stematic presentation in selections from his writings*. H. L. Ansbacher, & R. R. Ansbacher, (Eds). Harper & Row.
16. Afolabi, O., & Baloguna, A. (2017). Impacts of Psychological Security, Emotional Intelligence and Self Efficacy on Undergraduates' Life Satisfaction. *Psychological Thought*, 10(2), 247-261. <https://doi.org/10.5964/psyc.v10i2.226>.
17. Bandura, A., & Walters, R.H. (1963). *Social learning and personality development*. Holt, Rinehart & Winston.
18. Erikson, E. H. (1993). *Childhood and Society*. Publisher, W. W. Norton.
19. Fedchuk, O. (2022). Category of Psychological Security of Personality in Scientific Literature. *The Journal of VN Karazin Kharkiv National University. A Series of «Psychology»*, 73, 67-74.
20. Maslow, A. H. (1942). The dynamics of psychological security/insecurity. *Journal of Personality*, 10(4), 331-344. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1942.tb01911>
21. O'Donovan, R., De Brún, A., & McAuliffe, E. (2021). Healthcare Professionals Experience of Psychological Safety, Voice, and Silence. *Frontiers in Psychology*. (12), 1-16. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.626689>
22. Rogers, C. R. (1946). Significant aspects of client-centered therapy. *Am. Psychol.*, 1(10), 415-22. <https://doi.org/10.1037/h0060866>
23. Skinner, B. F. (2014). *Science and human behavior*. B. Skinner Foundation.
24. Wang, J., Long, R., Chen, H., & Li, Q. (2019). Measuring the Psychological Security of Urban Residents: Construction and Validation of a New Scale. *Frontiers in Psychology*, 10, 2423. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02423>
25. Watson, J. B. (1913). Psychology as the Behaviorist Views It. *Psychological Review*, 20, 158-177.

Відомості про автора

Кононець Марія Олександрівна, кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри психології та педагогіки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київ, Україна

Kononets, Mariia, PhD (Psychology), Associate Professor, Department of Psychology and Pedagogy, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9303-707X>

E-mail: kononets.maria@gmail.com

Отримано 5 січня 2024 р.
Рецензовано 11 січня 2024 р.
Прийнято 18 січня 2024 р.